

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติหลักการที่เกี่ยวข้องกับการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งได้สะท้อนภาพให้เห็นถึงความตระหนักในปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศที่รัฐต้องการให้การพิทักษ์รักษาไว้ และสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนที่อยากมีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการได้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการได้อยู่ในที่ที่มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยสิทธิของประชาชนหรือบุคคลดังกล่าวได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 56 วรรคหนึ่ง แต่การใช้สิทธิของประชาชนดังกล่าวยังไม่สามารถกระทำได้เนื่องจากยังไม่ได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยรัฐให้ปรากฏเป็นรูปธรรม จึงมีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องเร่งรีบกำหนดให้มีความชัดเจน เพื่อจะนำไปสู่การตราเป็นกฎหมายหรือเพิ่มเติมในบทบัญญัติของกฎหมายที่จะทำให้สิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยในการจัดการดังกล่าวได้รับการคุ้มครองและรับรองโดยกฎหมาย อันจะเป็นผลให้ประชาชนในฐานะที่เป็นบุคคลมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาพบว่ามีหลักการ แนวความคิด ทฤษฎีที่สำคัญ ที่ใช้เป็นกรอบแนวทางในการศึกษาและทำความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ข้างต้น ได้แก่ “แนวความคิดว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ซึ่งหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน โดยไม่ทำลายหรือขัดขวางความสามารถและสิทธิในการได้รับสิ่งที่ตอบสนองต่อความจำเป็นของมนุษย์ในรุ่นต่อ ๆ ไป แต่แนวความคิดดังกล่าวยังเป็นนามธรรม กล่าวคือ ยังไม่มีแนวทางให้ปฏิบัติไปสู่ผลสำเร็จได้ ดังนั้น แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทางเลือกในการพัฒนา (alternative development) ที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากพื้นฐานในการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวย่อมนำไปสู่การยอมรับในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐมากขึ้น เป็นการพัฒนาที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยระดับของการมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่การรับข้อมูลข่าวสารเพื่อนำมาสู่การมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามและตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

สิทธิของบุคคลกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 56 วรรคหนึ่ง เป็น "สิทธิในสิ่งแวดล้อม" ที่บุคคลมีสิทธิที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สะอาดปราศจากมลพิษ และมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพให้ได้ใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอแก่ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองในระดับสากลอยู่ในปฏิญญาหรือกติการะหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม แม้สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิพัฒนามาจากสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน แต่เมื่อสิทธิดังกล่าวได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว สิทธิของบุคคลดังกล่าวจึงเป็นสิทธิและเสรีภาพที่ให้ความคุ้มครองกับบุคคลซึ่งเป็นพลเมืองของรัฐนั้นเท่านั้น หรือที่เรียกว่า "สิทธิพลเมือง" โดยสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่ได้บัญญัติไว้อย่างสัมพัทธ์ (Relative) กล่าวคือ รัฐสงวนไว้ซึ่งอำนาจในอันที่จะจำกัดการใช้สิทธิได้

รัฐธรรมนูญได้กำหนดบทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 56 วรรคหนึ่ง ประกอบด้วย องค์กรประชาชน อันได้แก่ บุคคลและชุมชน กับ องค์กรรัฐ สำหรับบุคคลที่จะมีสิทธิที่จะส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน หมายถึง บุคคลธรรมดาหรือปัจเจกบุคคล ซึ่งมีใช้บุคคลธรรมดาโดยทั่วไป แต่ต้องเป็นบุคคลที่ใช้ชีวิตตามปกติในชุมชนนั้นๆ ส่วนชุมชนในที่นี้ควรหมายถึงชุมชนโดยทั่วไป เป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในที่มีขอบเขตจำกัดแห่งหนึ่ง มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และมีส่วนแบ่งปันสภาวะขั้นมูลฐานของชีวิตร่วมกัน ทั้งนี้ ชุมชนนั้นจะต้องมีวัตถุประสงค์และบทบาทร่วมกันในเรื่องการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในบำรุงรักษาและได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุ้มครอง ส่งเสริม รักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งพื้นที่ร่วมกันสำหรับองค์กรของรัฐนั้น หมายถึง หน่วยงานทางปกครอง อันได้แก่ ราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกาหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ และให้หมายความรวมถึงหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจปกครองหรือให้ดำเนินกิจการทางปกครอง

เมื่อได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้สิทธิดังกล่าวของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศออสเตรเลียปรากฏว่า ต่างก็ให้สิทธิแก่ประชาชนไว้หลายระดับ แต่ไม่พบว่ามีกฎหมายฉบับใดที่กำหนดรับรองสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา การได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรงในลักษณะเดียวกับที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 56 วรรคหนึ่ง

สำหรับในกรณีของประเทศไทยพบว่า ในระดับนโยบายแห่งชาติมีการกำหนดกรอบให้มีระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เน้นความรับผิดชอบต่อ

มีความโปร่งใสเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ มีการกำหนดให้ ประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมและรับผิดชอบการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีการใช้ประโยชน์ อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ส่วนแนวทางในการรับรองและคุ้มครองสิทธิการมีส่วนร่วมของบุคคลกับรัฐและชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกฎหมายระดับพระราชบัญญัติพบว่า ยังไม่มีกฎหมายฉบับใดระบุไว้ชัดเจนว่าให้สิทธิกับบุคคลร่วมกับรัฐและชุมชนในการจัดการดังกล่าว กฎหมายส่วนใหญ่รัฐจะเป็นผู้ดำเนินการหรือจัดการทั้งสิ้น ประชาชนจะได้เข้าร่วมหรือได้รับประโยชน์เมื่อได้อนุมัติ อนุญาตจากรัฐแล้วเท่านั้น กฎหมายบางฉบับแม้ให้สิทธิกับบุคคลในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชน แต่ก็ยังไม่ได้บัญญัติให้สิทธิกับบุคคลที่จะมีสิทธิเข้าไปมีส่วนกับรัฐและชุมชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 56 วรรคหนึ่งแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษากรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านยางโทน หมู่ที่ 3 ตำบลศรีมงคล อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านยางโทนได้จัดการโดยใช้แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของบุคคลกับรัฐและชุมชนในการจัดการป่าชุมชน โดยการรวมกลุ่มประชาชนที่เป็นสมาชิกของชุมชนบ้านยางโทนอยู่อาศัยทำมาหากินในชุมชนบ้านยางโทน ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านโดยตรง มิใช่ บุคคลที่อยู่ภายนอกชุมชน บุคคลในชุมชนจะมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน เช่น ร่วมช่วยเหลือทางราชการในการดูแลและรักษาป่าและจับกุมการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตพื้นที่ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ชุมชนบ้านยางโทนได้กำหนดสิทธิของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนไว้ในกฎระเบียบที่ออกอย่างชัดเจน จนทำให้สภาพป่าในพื้นที่กลับความอุดมสมบูรณ์ขึ้น โดยรูปแบบในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านยางโทนจัดการโดยชุมชนและถือเอาชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาเพื่อการได้ประโยชน์จากผลิตผลจากป่าได้อย่างยั่งยืนและตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน บุคคลและชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการจัดการป่าชุมชน เพื่อเรียนรู้ แก้ไขปัญหาและบรรลุดัตถุประสงค์ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินการของชุมชนบ้านยางโทนจะประสบความสำเร็จในระดับที่น่าพอใจ แต่การใช้สิทธิของบุคคลในการมีส่วนกับรัฐและชุมชนอาจมีปัญหาในเรื่องเชิงกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องมิได้ให้อำนาจกับประชาชนหรือชุมชนเข้าไปดำเนินการเช่นนั้นได้ แต่การที่บุคคลในชุมชนสามารถเข้าไปใช้สิทธิในฐานะสมาชิกของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนก็เนื่องจากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามนโยบายของกรมป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจสภาพของพื้นที่และสภาพของชุมชน

6.2 ข้อเสนอแนะ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้สิทธิแก่บุคคลที่จะมีส่วนร่วม กับรัฐและชุมชนในการจัดการ การบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริม รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่ประชาชนและ ชุมชนยังไม่สามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้ เนื่องจากรูปแบบ ระดับ และวิธีการของการมีส่วนร่วมของ บุคคลกับรัฐและชุมชนในการจัดการดังกล่าวยังไม่ปรากฏชัดเจน เพราะรัฐยังไม่ได้รับรองและคุ้มครอง สิทธิดังกล่าว ดังนั้น จึงขอเสนอแนะรูปแบบการใช้สิทธิการมีส่วนร่วมของบุคคลกับรัฐและชุมชนที่ ได้จากการศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย มาตรา 56 วรรคหนึ่ง ดังนี้

1. รูปแบบในบัญญัติกฎหมาย ควรจะบัญญัติกฎหมายที่กำหนดเป็นมาตรฐาน กลางเพื่อนำไปใช้บังคับใช้สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครองส่งเสริม รักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้เกิดความรวดเร็วในการบัญญัติกฎหมาย เพื่อบังคับใช้ ได้กฎหมายที่ใช้บังคับเป็นมาตรฐานเดียวกัน และสามารถแก้ไขปัญหาการที่ไม่มี กฎหมายบัญญัติให้สิทธิแก่บุคคลในการร่วมกับรัฐและชุมชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย มาตรา 56 วรรคหนึ่ง ได้ทันที ทั้งนี้ ได้เคยมีกฎหมายในลักษณะดังกล่าวแล้ว เช่น พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 เป็นกฎหมายกลางที่ใช้บังคับกับวิธี ปฏิบัติราชการทางปกครอง หรือตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชน พ.ศ. 2548 กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นแนวทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการของรัฐได้อย่างกว้างขวาง

2. กฎหมายที่กำหนดเป็นมาตรฐานกลางจะต้องมีแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา นั่นคือ รัฐจะต้องละทิ้งแนวคิด เดิมที่หวงกันอำนาจในการจัดการไว้ เพราะที่สถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาได้พิสูจน์แล้วว่าการ จัดการโดยภาครัฐฝ่ายเดียวไม่สามารถหยุดยั้งหรือลดจำนวนความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติลงได้ โดยจะต้องมอบหมายอำนาจหน้าที่ที่สมควรให้ประชาชนและชุมชน ช่วยเหลือ ดูแล บำรุง รักษา คุ้มครอง โดยรัฐลดบทบาทไปเป็นเพียงผู้กำกับดูแลและสนับสนุน เพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และ สิ่งแวดล้อมที่จัดการอยู่ เพื่อจะได้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ทั้งนี้ การให้ประชาชนและชุมชนมีส่วน ร่วมจะทำให้เขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของ จึงเข้าร่วมรับผิดชอบและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติไว้ มิให้เสื่อมสูญไป อย่างไรก็ตาม สิทธิดังกล่าวรัฐสามารถกำหนดหลักเกณฑ์การใช้สิทธิให้ปฏิบัติได้ และรัฐสามารถสงวนไว้ซึ่งอำนาจในอันที่จำกัดการใช้สิทธิได้

3. การกำหนดรูปแบบ ระดับ และวิธีการใช้สิทธิการมีส่วนร่วมของบุคคลกับรัฐ และชุมชน ในการจัดการเกี่ยวกับการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครองส่งเสริม รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในการบัญญัติกฎหมายที่เป็นมาตรฐานกลางควรจะต้องกำหนดเนื้อหาของกฎหมาย ประกอบไปด้วย องค์กรที่เกี่ยวข้องในกฎหมายนั้นๆ, อำนาจหน้าที่ที่กำหนดให้องค์กรที่เกี่ยวข้องดำเนินการ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องในกฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ดังนี้

3.1 องค์กรที่เกี่ยวข้องจะต้องประกอบด้วย

1) องค์กรของรัฐ ซึ่งโดยปกติแล้วก็คือ หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับนั้นๆ

2) องค์กรประชาชน ซึ่งตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ได้แก่ ประชาชน ทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคล ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ชุมชนทั่วไป และองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม โดยในกฎหมายที่จะกำหนดเป็นมาตรฐานกลางจะมีองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

(1) ชุมชน ซึ่งอาจเป็นทั้งชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ชุมชนทั่วไปที่จะต้องเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันและมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างเป็นปกติ ต่อเนื่องและมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการจัดการสิทธิดังกล่าวในแหล่งพื้นที่เดียวกัน

(2) ประชาชน ที่เป็นปัจเจกบุคคลที่จะต้องกำหนดไว้ในกฎหมาย ควรหมายถึง บุคคลธรรมดา หรือปัจเจกบุคคล ที่ใช้ชีวิตตามปกติในชุมชนนั้นๆ

3.2 อำนาจหน้าที่ที่กฎหมายควรจะต้องกำหนดให้องค์กรที่เกี่ยวข้องดำเนินการ

1) องค์กรของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่

(1) อำนาจหน้าที่ในกำหนดลักษณะและคุณสมบัติของชุมชนที่ควร จะเข้ามีส่วนร่วมดำเนินการ วิธีการเข้าร่วมเป็นชุมชนที่กำหนด การขึ้นทะเบียนชุมชนที่กำหนด

(2) อำนาจหน้าที่ในการประกาศกำหนดพื้นที่ใดให้กับชุมชนที่ กำหนดเป็นผู้มีส่วนร่วมดำเนินการ

(3) การมอบหมายหน้าที่ใดที่ตนมีอำนาจหน้าที่ในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครอง ส่งเสริม รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนที่กำหนดเป็นผู้มีส่วนร่วม

(4) อำนาจหน้าที่ในการกำกับ ดูแล ประเมินผล ทักท้วงตักเตือน ยกเลิกการเป็นชุมชนที่กำหนดให้มีส่วนร่วมและองค์กรของรัฐกลับเข้าไปมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการ

(5) อำนาจหน้าที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์ในการออกกฎ ระเบียบหรือข้อบังคับที่จะให้ชุมชนที่กำหนดนำไปออกบังคับใช้ในชุมชนของตน และมีอำนาจลง นามหรือรับรอง กฎ ระเบียบหรือข้อบังคับที่ชุมชนกำหนดนั้น เพื่อให้มีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย

(6) มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาปัญหา ให้คำแนะนำ ให้ความรู้ อบรม ความรู้วิชาการใหม่ๆ และให้การสนับสนุนด้านงบประมาณที่จำเป็นตามสมควรในดำเนินการแก่ชุมชนที่กำหนด

2) ชุมชน มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(1) ชุมชนที่กำหนดจะต้องเลือกคณะกรรมการของชุมชนตาม หลักเกณฑ์ที่องค์กรของรัฐกำหนด เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินต่างๆ แทนชุมชนและเป็น ผู้ประสานงานระหว่างองค์กรของรัฐกับชุมชน

(2) ชุมชนมีอำนาจหน้าที่ที่จะออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ของ ชุมชนเพื่อบังคับใช้ในชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครองส่งเสริม รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ภายใต้ หลักเกณฑ์ที่กำหนดและรับรองโดยองค์กรของรัฐ

(3) ชุมชนมีหน้าที่ตามที่องค์กรของรัฐมอบอำนาจหน้าที่ให้กับ ชุมชนที่กำหนดเป็นผู้ดำเนินการแทน

3) ประชาชน หรือ บุคคลในชุมชน มีสิทธิและหน้าที่ ดังนี้

(1) กำหนดให้บุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ในการบำรุงรักษาและการ ได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครองส่งเสริม รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมร่วมกับองค์กรของรัฐ โดยใช้สิทธิผ่านทางชุมชน

(2) มีสิทธิและหน้าที่ ตามที่กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับที่ชุมชน กำหนดและรับรองโดยองค์กรของรัฐ

(3) สิทธิในการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความ หลากหลายทางชีวภาพ ต้องเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไข บุคคลที่จะได้รับสิทธิการได้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ จะต้องเป็นบุคคลที่ได้ทำหน้าที่ร่วมบำรุง รักษาทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพนั้นด้วย และ สิทธิการได้ประโยชน์ต้อง ได้สัดส่วนกับหน้าที่ด้วย

3.3 กฎหมายจะต้องกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชนและรัฐ ดังนี้

1) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีตั้งแต่ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมพิจารณาตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล และประการสุดท้าย คือร่วมรับผล ทั้งนี้เว้นแต่เรื่องใดที่รัฐเห็นว่าเป็นเรื่องต้องใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญชั้นสูง หรือเป็น เรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์และความมั่นคงของชาติโดยส่วนรวม จึงยกเว้นไม่ให้ประชาชนเข้าร่วม ในบางขั้นตอน แต่การยกเว้นควรจะต้องบัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง

2) รัฐ กับ ชุมชน จะมีความสัมพันธ์กันโดยตรงในฐานะที่องค์กรของรัฐได้มอบหมายอำนาจหน้าที่ให้กับชุมชนที่กำหนด และชุมชนก็ดำเนินการภายใต้อำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมา

3) บุคคล กับ ชุมชน จะมีความสัมพันธ์กันโดยตรงในฐานะที่ชุมชนได้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่มาจากองค์กรของรัฐ และนำมาดำเนินการ โดยบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนใช้สิทธิผ่านทางชุมชน

4) บุคคล กับ รัฐ รัฐจะไม่มีสัมพันธ์กันโดยตรงกับบุคคลที่เป็นปัจเจกบุคคล แต่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลในฐานะที่บุคคลรวมตัวกันเป็นชุมชน

5) วิธีการระงับข้อพิพาท ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้เมื่อมีการรวมของบุคคลตั้งแต่สองคนเป็นต้นไปเพื่อทำกิจกรรมใดๆร่วมกัน โดยรูปแบบการระงับข้อพิพาท ได้แก่ การเจรจาไกล่เกลี่ย ดังนั้น จึงควรกำหนดแนวทางการระงับข้อพิพาทที่อาจมีขึ้นในการบุคคลใช้สิทธิร่วมกับรัฐและชุมชนดังกล่าวไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน

การส่งเสริมให้มีองค์กรภาคประชาชนที่เป็นชาวบ้านและชุมชนทั้งในเมืองและชนบท รวมตัวกันจัดองค์กร มีกระบวนการเรียนรู้ที่จะจัดการเรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน การเพิ่มบทบาทให้กับประชาชนฐานล่างต่อการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง สิ่งนี้คือต้นทุนทางสังคมที่เชื่อว่าจะเป็นหัวใจและกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวในสังคมไทยมิใช่เรื่องง่ายที่ประชาชนระดับล่างจะมีบทบาทเช่นนั้น เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประชาชนมักไม่ค่อยมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการปกครองซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งของการก่อให้เกิดปัญหาทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้มีแนวความคิดว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนและแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกำหนดให้สิทธิแก่บุคคลที่จะมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐและชุมชนในการจัดการ การบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม จึงเป็นหัวใจสำคัญในการแก้ไขปัญหา และหากได้มีการบัญญัติกฎหมายที่กำหนดรูปแบบ ระดับ และวิธีการของการมีส่วนร่วมของบุคคลกับรัฐและชุมชนในการจัดการดังกล่าว ก็จะทำให้สิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมร่วมกับรัฐและชุมชนตามรัฐธรรมนูญในการจัดการดังกล่าวได้รับการคุ้มครองและรับรองโดยกฎหมาย ประชาชนหรือชุมชนนั้นก็จะมีส่วนได้รับประโยชน์หรือผลกระทบจากการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ของชุมชนโดยตรง โดยถือว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นของทุกคนในชุมชน ทุกคนจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นในการจัดการ อันจะเป็นผลให้บุคคลทั้งหลายได้ดำรงชีพอยู่อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนตลอดไป